

A honfoglalásnak, vagyis a Kárpát-medence birtokba vételének időpontja hosszú idő óta vitatéma a magyar történetírásban. Az igazság megismerésének vágyán túl gyakorlatias szempontok is igényelték a dátum meghatározását, hiszen — jeles esemény lévén — ünnepelni csak meghatározott évfordulóhoz kapcsolódóan lehet. Ezért a Magyar Tudományos Akadémia már jóval a vélhető ezredéves évforduló előtt szakértőket kért fel a honfoglalás időpontjának megállapítására.

Ahány szakvélemény született, az annyiféle álláspontot képviselt. Végül is a törvényhozás Pauler Gyula nézetét fogadta el, aki szerint a honfoglalás 895-ben vette kezdetét, s

az 1892. évi II. törvény cikk 1895-re írta elő a millennium megünneplésére szolgáló or-

SZLÁVOK, AVAROK, VANGAROK, GEPIDÁK

Honfoglalók

is volt — nem tekinthető a honfoglalás kezdetének. Márpedig ha a honfoglalást a megszálláshoz kötjük, a honfoglalás kezdete csakis az lehet, amikor magyarok a letelepedés szándékával behatoltak a térségbe.

A latin nyelvű magyarországi források évszázadokkal az esemény után különböző kombinációk eredményeképpen igyekeztek a honfoglalás dátumát megadni. Három kútfőben háromféle dátum maradt ránk (677, 872 és 903). A magyarok a honfoglalásakor még nem a keresztény időszámítást használták, hanem feltehetően a törököktől kölcsönzött tizenkettes állatciklust. Ez utóbbi nem abszolút éveket adott, s így nem állt azonos alapon a keresztény időszámításnak az éveket Krisztus születésétől folyamatosan regisztráló rendszerével. A magyarországi források évszámait tehát nem szabad megőrzött és hiteles régiségnek tekinteni. A honfoglalás iménti értelemben vett dátumának meghatározása érdekében a külföldi kútfőkhöz kell fordulni.

foglalást megelőző bolgár—bizánci háború előtt nem sokkal napfogyatkozás volt. Ez a csillagászok számításai szerint 891. augusztus 8-ára tehető. A magyar honfoglalás tehát csakis ezen természeti jelenség után történhetett.

Tovább szűkítette a lehetséges időmezőket az a tény, hogy a bolgár—bizánci hadakozást Simeon bolgár cár kezdte. Márpedig ő 893-ban lépett trónra. Mivel a magyar honfoglalás olyan eseménysor végén áll, amelyet a bolgár—bizánci háború több fejezete előzött meg, aligha lehet mindezeket (a magyar honfoglalást is beleértve) egyetlen évbe, a 893. esztendőbe belesűríteni. A honfoglalás lehetséges legkorábbi dátumául 894-re gondolhatunk. 894-ben valóban van arról tudomásunk, hogy a magyarok a Kárpát-medencében hadakoztak, de semmi nem szól arról, hogy ez már a bolgár—bizánci háború következménye lett volna. Sokkal inkább arra gyanakodhatunk, hogy

— miként 892-ben — 894-ben

Fuldai Évkönyv 895 és 896 alatt is irt egy-egy bolgár—bizánci hadakozásról. Mivel minden jel szerint 895 alatt ugyanarról az eseményről szolt, mint 896 alatt, a nevezetes háborút 895-re kell tennünk. Ha szoros időrendben kapcsoljuk ehhez a magyar honfoglalást, akkor arra még 895-ben sor kerülhetett, ám ha laza időrenddel számolunk, akkor az esetleg áthúzódhatott 896-ra. A két dátum között egyértelműen dönteni lehetetlen. A honfoglalás tehát 895-nél előbb és 896-nál később nem kezdődhetett.

Elvesztek, mint az avarok

A legutóbbi időkig általánosan elfogadott nézetnek számított, hogy a Kárpát-medencében csak gyér számú népesség élt, azaz a magyarság egy csaknem üres, lakatlan térséget vett birtokába. Ezt a fajta gyanút táplálta, hogy

írott források alig-alig szólnak a térség IX. századi történetéről.

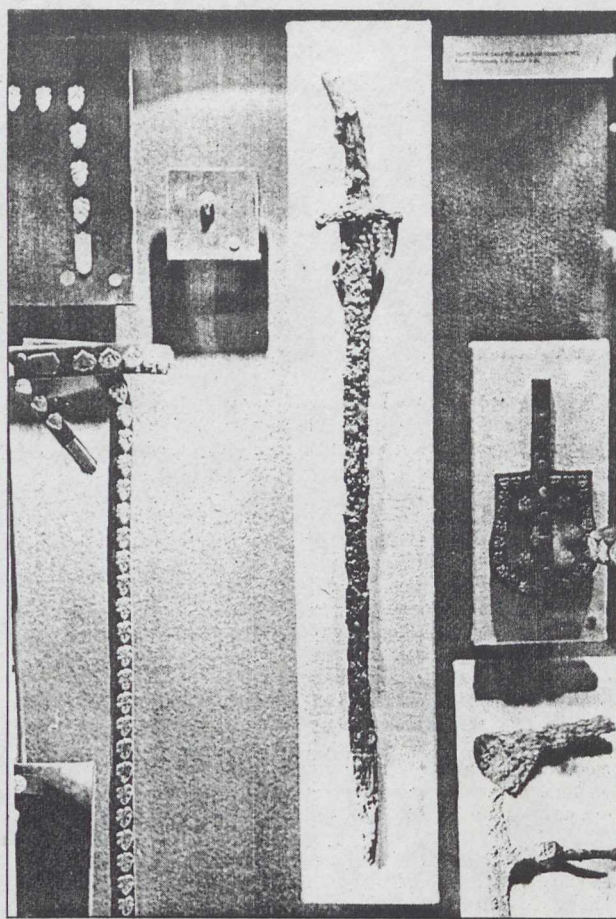
Abból a kevésből is, ami fennmaradt, néhány nem állta ki a kritika próbáját. Nagyon sokáig megtévesztette a kutatókat például az orosz óskronika azon megjegyzése, hogy az avarok egy szálíg kipusztultak, hiszen

orosz közmondás szolt arról: „elvesztek, mint az avarok, akiknek sem nemzetiségük, sem ivadékaik nincsen”.

Egészen a közelmúltig a régészeti leleteket is e tévhit alapján kezelték, így például az avar sírokat lezárták az avar birodalom VIII—IX. század fordulóján történt megsemmisítésekor, s alig-alig merték feltételezni azt, hogy az avarok megélték a magyar honfoglalást.

Az utóbbi néhány év, illetve egy-két évtized az eddigi kép értelmezését hozta. Ebben az írott források mellett a régészet és a nyelvészet egyaránt fontos szerepet játszott. Kiderült, hogy az avarok továbbélésére a IX. század második felétől a X. század közepéig terjedő idő tekintetében jó adataink vannak. 871 táján olyan dunántúli avarokról szolt megbízható forrás, akik áttértek a keresztény hitre, és a keleti királyoknak adót fizettek. Eppen a honfoglalás korára nézve

egy másik forrás az avarok pusztáit említette, feltehetően a Felső-Tisza-vidékre gondolva.

Szablya, Karos községben feltárt honfoglaláskori temetőből

Kifejezetten van hír arról, hogy avarok az adriai-tengermelléki Horvátországban még a X. század közepén is léteztek, s avar népi sajátosságait megőrizték. A régészet az utóbbi években mind gyakrabban tételezi fel a Kárpát-medence különböző részein (a Dunántúlon, Észak-Bácskában, a Tiszántúlon), hogy az avarok tárgyi hagyatékának nyomai a VIII. század végét követően is fellelhetők. Az avarok a legnagyobb valószínűség szerint valamilyen török nyelvet beszéltek. Ezzel szemben a Kárpát-medence legkorábbi helynévanyagában meglepően kevés a törökből megfejthető cím. Ezt csak akként lehet magyarázni, hogy az avarok a VIII. század végétől a magyar honfoglalásig eltelt három-négy emberöltő alatt elvesztették nyelvüket. Ez a körülmény adhatja magyarázatát, hogy az orosz óskronika az avar nép kipusztulásáról szolt.

Pedig nem az avar nép, hanem „csak” az avar nyelv semmisült meg.

Kétség sem fér hozzá, hogy az avarok nyelvüket szlávra cserélték fel.

Három uralmi központ

Régóta tudjuk, hogy szlávok éltek a Felvidék nyugati részén, ahol a magyar honfoglalásig lé-

tezett az itteni szlávok, a morvák fejedelemsége. Bizonyos azonban, hogy szlávok, hasonlóan az avarokhoz, a Kárpát-medence legkülönbözőbb pontjain éltek a IX. században. Egyszerű markansabbban rajzolódik ki egy, a Felső-Tisza-vidéken élt szláv népesség régészeti emlékegyaga,

de szláv temetővel máshol is találkozunk a térségben: sokszor azonban már nem lehet határozottan elkülöníteni őket az avarok sírmezőitől.

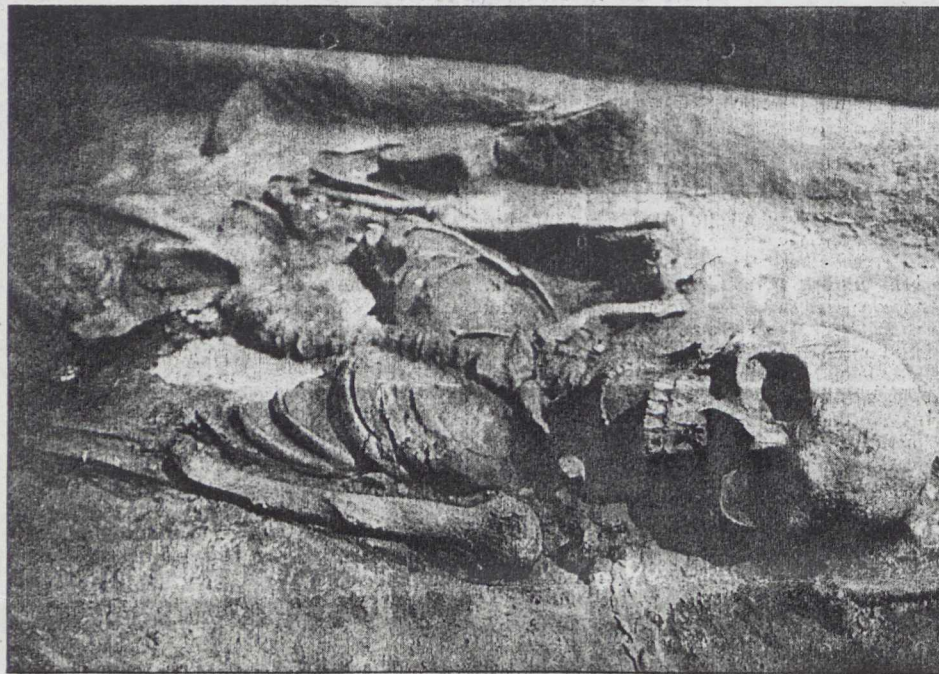
Így például bizonytalan, hogy a Kis-Balaton körüli X. századi temetőbe szlávok avagy avarok temetkeztek-e. A tömeges szláv jelenlétet a magyar honfoglalás körüli időkben az bizonyítja a legegyszerűbben, hogy a Kárpát-medence ősi, indoeurópai eredetű folyónevei közül úgyszólván valamennyi (pl. Duna, Tisza, Dráva, Száva, Maros, Szamos, Körös, Temes, Olt, Vág) szláv közvetítéssel került a magyarba, vagyis a magyarok e neveket a szlávoktól vették át. A szlávoktól ered a magyar nyelv igen nagy számú jövevényszókincese is.

Szlávok és avarok mellett még három-négy népesség bizonyosan élt 895 előtt a térségben. Arra, hogy az Alpok alján (a mai Burgenland területén) vangarok (eredetileg török nyelvű onogurok) laktak, 860-ból írott forrásunk van. Mivel a Dunántúl egésze a magyar honfoglalásig frank uralom alatt állott, önmagában is feltehető, de írott és nyelvi adatok révén is

bizonyítható, hogy germán nyelvet beszélő bajorok (németek), esetleg gepidák éltek itt.

A Kárpát-medence másik feléből, Erdélyből (meg talán az Alföld bizonyos részéből) bolgár—törökök léte mutatható ki. Néhány évvel a honfoglalás előtt, 892-ben írott forrás szolt az Erdély feletti bolgár uralomról. E bolgár—törökök azonban szintén ezekben az évtizedekben, vagyis a IX—X. század fordulójára kerültek, ahol a magyar honfoglalásig körülbelül száz évvel ezelőtt elszlávosodtak. Nem kizárt, hogy az Alföld legdélibb részén, az Al-Duna mentén morvaszlávok laktak, s ott morva uralom érvényesült.

Arra a kérdésre, hogy kik éltek a magyar honfoglalás előtt a Kárpát-medencében, ma már ezt a választ adhatjuk: a térségben három uralmi központ (a frank, a morva és a bolgár) alá rendelve, illetve azoktól függetlenül igen nagy számban éltek szlávok, továbbá a nyelvi értelemben vett elszlávosodás útján előrehaladt avarok, vangarok és bolgárok, valamint nyelvüket megtartó németek. Bizonyosra vehető, hogy nem találtak a 895-ben ide bejövő magyarok a térségben magyarokat (vagyis saját véreiket), továbbá románokat.

Kunadaacról előkerült harcos sírja

szágos kiállítást. Más kérdés, hogy az előkészületek elhúzódtak, s így vált 1896 a millennium évévé.

Ez az egyéves késés írta elő szinte kötelezően, hogy az 1100 éves évfordulót (a millicentenárium) 1996-ban kell megülni. Az évfordulók tehát függetlenedtek az ünneplésre okot szolgáló esemény valós dátumától. De vajon tényleg 895-ben volt-e a honfoglalás?

Napfogyatkozás mint viszonyítási alap

Nyilvánvaló, hogy egyetlen évbe nem sűrítendő bele mindaz, ami legalább egy évtized alatt történt. A leghelyesebb, ha — s már Pauler Gyula így járt el annak idején — az esemény kezdetét tekintjük a honfoglalás időpontjának. Praktikus szempont is emellett szolt, ugyanis a honfoglalás vége még sokkal nehezebben ragadható meg, mivel-hogy a magyarság ezekben az években nem a Kárpát-medence minden szegletét vette egy csapásra birtokba, hanem csak bizonyos, életmódja szempontjából használható területeit szállta meg. Ebből az is következik, hogy a térség nem minden egyes régiója számára „jött el” ugyanabban az évben a honfoglalás. Fontos azt is hangoztatni, hogy a honfoglalás a valóságos megszállást jelenti.

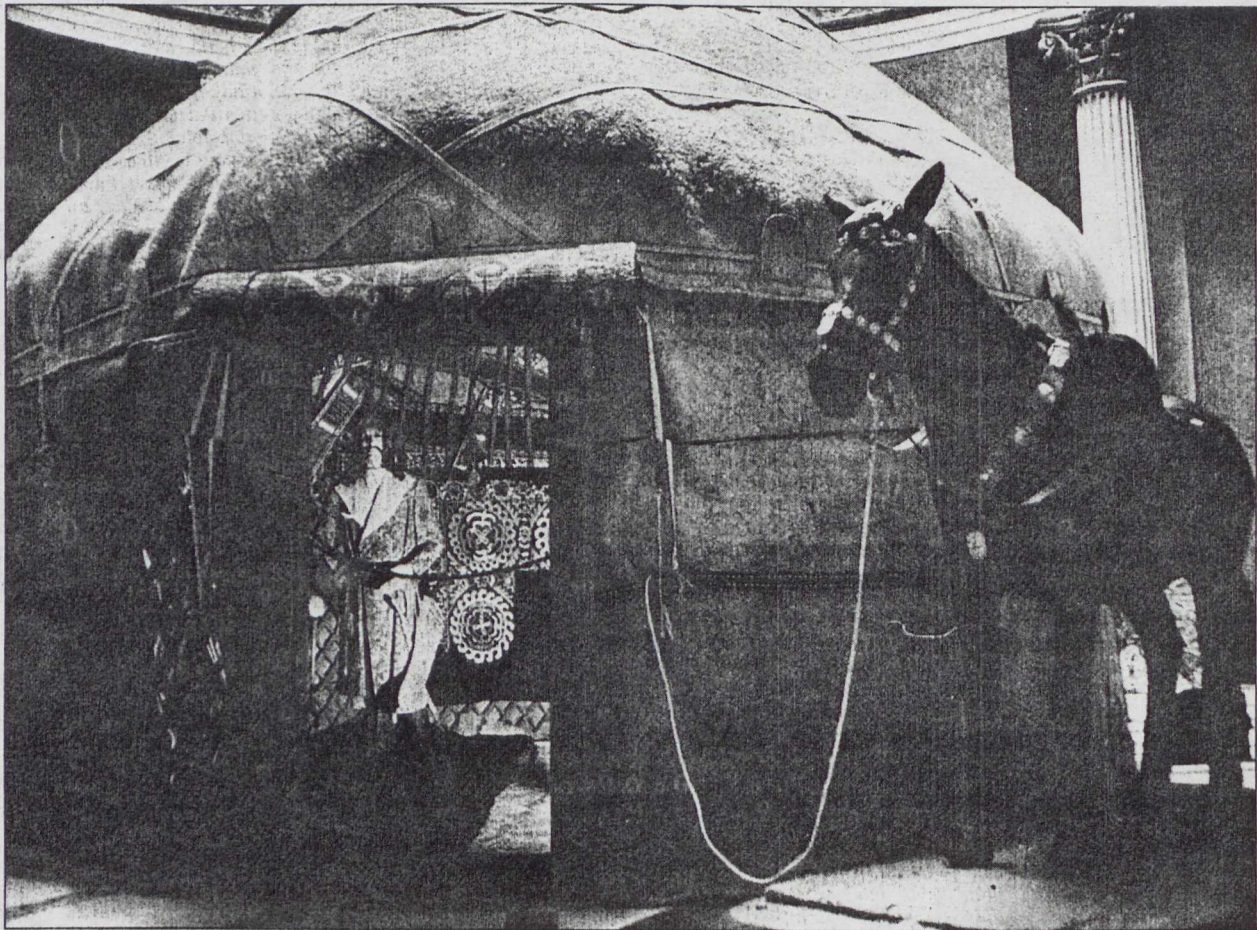
Feltehető, hogy a magyarok a tényleges honfoglalás előtt már a Kárpát-medence egyes részeit fennhatóságuk alatt tartották

anélkül, hogy ide népi tömegeik, az ittlakás szándékával, bevonultak volna. Ez tehát — ha így

Sokáig erősen hittek annak a nyugat-európai latin nyelvű krónikának, amely 889 alatt beszélte el a magyar honfoglalást. Egy efféle felfogást természetesen számos év zúzott össze. Bizánci forrásokból ismert, hogy a hon-

is a magyarok a frank—morva csatározásokba kapcsolódtak be.

Vagyis hódítottak a Kárpát-medencében, de nem szállták meg ekkor. A korszak egykorú, megbízható időrendet adó forrása, a

Kazah jurta. Ilyet használtak a magyarok is

FOTO: HORBÁTH DAVID

Kristó Gyula